

Evaluering af 3*3 projekterne

Analyse og Erhvervsfremme
August 2009

Indhold

1. Indledning og baggrund	3
2. Metode.....	5
3. Eleverne og skolerne	8
3.1. Elevgruppe 1.....	9
3.2. Elevgruppe 2.....	9
3.3. Elevgruppe 3.....	10
4. Samarbejdet på og mellem skolerne	10
4.1. Et samarbejde	10
4.2. Valget af samarbejdspartner.....	11
4.3. Synlighed	11
4.4. Forberedelsesskole?.....	12
4.5. Ligeværdighed i samarbejdet.....	13
5. Lærer- og vejledersamarbejdet i praksis.....	14
5.1. Udfordrende samarbejde.....	14
5.2. Projektets effekter	15
5.3. Ungdommens Uddannelsesvejledning.....	16
6. Administrative og økonomiske udfordringer	17
7. Organisering og forankring.....	18
7.1. Ledelsens initiativ.....	18
7.2. Fastholdelse og forankring.....	19
8. Elevernes perspektiv	20
8.1. Information om muligheden for kompetenceudvikling.....	20
8.2. Elevgruppe 2.....	21
8.3. Eleverne i gruppe 3	22
9. Realkompetencer	23
10. Samarbejdet med foreningerne.....	24
11. Sammenfatning og opmærksomhedspunkter	25
11.1. Opmærksomhedspunkter og anbefalinger	26

1. Indledning og baggrund

Teknologisk Institut, Analyse og Erhvervsfremme har i løbet af efteråret 2008 og foråret 2009 evalueret et udsnit af de projekter, der har modtaget bevilling fra Undervisningsministeriets udviklingspulje, der blev etableret som følge af den nye højskolelov, der trådte i kraft 2007.

Undervisningsministeriet har i en treårig periode fra 2007- 2009 hvert år afsat 3 mio. kr. til styrkelse af højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskoler udviklingsarbejde, herunder især til udvikling af samarbejdsmodeller mellem højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskoler og det formelle uddannelsessystem.

Udviklingsmidlerne administreres af Folkehøjskolernes Forening i Danmark (FFD) og Foreningen af Husholdnings- og Håndarbejdsskoler (FAHH) i fællesskab. Midlerne fordeles i 2 puljer:

Pulje 1 støtter projekter, der sigter mod at fremme uddannelsessamarbejde mellem højskoler/HH-skoler og formelle uddannelsesinstitutioner.

Pulje 2 støtter projekter, der sigter mod at styrke de to skoleformers idémæssige og pædagogiske udvikling.

For at strække bevillingen fra Undervisningsministeriet, finansieres projekterne i pulje 2 af de to skoleformers ordinære forsøgs- og udviklingsmidler. Det betyder, at der samlet set er 10,9 mio. kr. til at finansiere aktiviteterne i de to puljer i de tre år, projektrammen løber.

Fordelingen af midler i de to puljer varetages af en styregruppe bestående af tre repræsentanter fra de to skoleformers bestyrelser¹, tre eksterne medlemmer samt fire ansatte fra de to organisationers sekretariater (uden stemmeret). Derudover deltager Undervisningsministeriet med en observatør. Til dagligt administreres puljerne af en projektledelse placeret i Højskolernes Hus.

I januar 2005 offentliggjorde regeringens højskoleudvalg en rapport, som bl.a. beskæftigede sig med, hvordan højskolerne kan medvirke til elevernes formelle uddannelser. Udvalgets arbejde blev fulgt op af et lovforslag, der udvider mulighederne for samarbejde mellem højskoler og uddannelsesinstitutioner.

Som en opfølgning på udvalgets arbejde og de nye muligheder, tydeliggøres i denne vejledning en række modeller for samarbejde mellem uddannelsesinstitutioner, der modtager statslige tilskud og folkehøjskoler, husholdningsskoler og håndarbejdsskoler. Formålet er at vise, hvordan de tre skoleformer kan medvirke til, at flere får en formel uddannelse, at reducere antallet af studieskift og at forkorte uddannelsestiden.

Vejledningen følger i store træk opdelingen i højskoleudvalgets rapport. I kapitel 2 er fokus rettet mod højskolernes kurser. Heri angives, hvordan et højskoleophold kan tilrettelægges, så det understøtter elevernes formelle uddannelsesmuligheder. Kapitel 3 fokuserer på samarbejdet mellem institutionerne. Her beskrives, hvordan dele af en uddannelse kan indgå direkte i en højskoles kursus. I kapitel 4 behandles forhold, der falder uden for de to første afsnit.

Et ophold på en folkehøjskole, husholdningsskole og håndarbejdsskole har videre perspektiver, end det fremgår af vejledningen, som alene har til formål at pege på en række forskellige muligheder for samarbejde med uddannelsesinstitutioner.

Indledningen fra ”Vejledning i samarbejde mellem uddannelsesinstitutioner og folkehøjskoler, husholdningsskoler og håndarbejdsskoler”. Undervisningsministeriet 2008

¹ Fordelt på to repræsentanter fra FFD (Folkehøjskolernes Forening) og en fra FAHH (Foreningen af Husholdnings- og Håndarbejdsskoler).

Denne evaluering fokuserer specielt på den del af puljen, der igangsatte udviklingsarbejde i forhold til at tilbyde eleverne prøveforberedende og kompetencegivende undervisning, eller forberede dem på at gå i gang med en uddannelse. Der har siden 2007 været åbnet mulighed for, at højskolernes og husholdnings- håndarbejdsskolernes elever i op til 15 timer om ugen kan deltage f.eks. på et VUC kompetencegivende skoleforløb.

Indsatsområde 1, som evalueringen vedrører, ligger i direkte forlængelse af regeringens ambitioner om, at flere unge skal i gang og gennemføre en ungdomsuddannelse, og at flere unge skal have en videregående uddannelse. Det konkrete mål er, at 95% af en ungdomsårgang skal have en uddannelse (i 2006 var tallet 80% UVM), og at 50% skal have en videregående uddannelse. Initiativerne er mangfoldige i forhold til en styrket indsats på området, her i blandt således også højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskolernes 3*3 projekter.

Undertegnede vil gerne hermed sige tak for muligheden for at besøge så mange spændende skoler og engagerede mennesker. Alle skoler har beredvilligt åbnet dørene og fortalt om deres projekter. Tak for spændende og inspirerende samtaler.

Følgende skema, skema 1, er en oversigt over de projekter, der har deltaget i evalueringen. Skemaet viser den ansøgende højskole, husholdnings- og håndarbejdsskole, de samarbejdspartnere de havde med i projektet samt den elevmålgruppe, det var planen at rette projektet imod.

Skema 1. 3*3 projekterne. Ansøger, samarbejdspartnere og målgruppe.

Højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskoler	Samarbejdspartnere	Målgruppe
Højskolen Snoghøj	VUC Fredericia, Det Danske Musicalakademi, EUC Lillebælt, Hansenberg, Social- og Sundhedsskolen, IBC	Unge i forhold til mere kreativt gymnasium. Svage unge mødre
Vrå højskole	EUC Nord	Unge med behov for opkvalificering fagligt og socialt
Gerlev Idrætshøjskole	CVU Sjælland / Professionshøjskole	Afklare unge Studiepause Unge, der skal i gang med MVU og LVU
Vallekilde højskole	Den Rytmiske Grundtvigs Thorstedlund Suhrs HHskole	De pågældende skolers elever
Odder Højskole	Afspændingspædagoguddannelsen på JCVU	Højskoleelever i forberedelse til MVU
Suhrs Husholdningsskole	KVUC	Supplere uddannelse så eleverne er kvalificerede til MVU – LVU

Idrætshøjskolen Sønderborg	Idrætshøjskolerne Den Frie Lærerskole	Højskolens elever, der kan få merit i stedet for eksamen til læreruddannelsen på DFL
Uldum Højskole	”Lærer-pædagoguddannelserne”	Opsamling af tidligere erfaring om samarbejde mellem CVU samarbejde
Brande Højskole	Silkeborg Tekniske skole	Unge med behov for social og faglig opkvalificering. Brobygning og frafaldsforebyggelse.
Odense Fagskole	VUC Fyn	Unge med behov for særlig HF, behov for at mindske frafald og forberede til uddannelse
Linieskolen Odder Højskole Egmont Højskole	Århus Social- og Sundhedsskole	Unge der er /skal i gang med en social- og sundhedsmedhjælperuddannelse
Kost- og Tekstilskolen Sansestormerne StruerSkolen		Unge med særlige behov i gang med ungdomsuddannelse
Rønde m.fl. Grundtvig Højskole Hadsten Højskole		Studenter der har brug for supplerende inden MVU/LVU. Erfaringsopsamling
Idræt HS Århus	VIA University College	Forberede studenter til MVU og LVU, særligt rettet mod fysioterapeut, lærer og pædagoguddannelserne
Skårupskolen	Sosu Skolen Svendborg	Støtte ”svage” unges overgang til uddannelse indenfor social- og pædagogområdet.

2. Metode.

I det følgende afsnit præsenteres formålet med den eksterne evaluering af projekterne, samt den metode der har været anvendt i evalueringsarbejdet.

Folkehøjskolernes Forening i Danmark og Foreningen af Husholdnings- og Håndarbejdsskoler udpegede i samarbejde med projektets styregruppe i efteråret 2008, 10 igangværende eller afsluttede projekter. Projekterne blev udpeget således, at de repræsenterede forskellige forsøg med samarbejde med andre uddannelsesinstitutioner og nye elevgrupper. Samtidig blev det prioriteret, at projekterne skulle være så langt i arbejdet, at der var konkrete resultater og erfaringer, som evalueringen kunne tage udgangspunkt i.

Nærværende evaluering har som hovedsigte at uddrage erfaring og læring på tværs af projekterne i puljen, specielt med henblik på hvilke tiltag der kan formodes at have en blivende innovationseffekt på institutionen. Det betyder, at spørgsmål om hvordan det at

arbejde i et udviklingsprojekt er med til at skabe udgangspunkt for innovation, og hvordan ideer, metoder og erkendelser systemisk forankres, er centrale.

Det var desuden et ønske, at der skulle fokuseres på den effekt projekterne skaber. Det har imidlertid vist sig, at projekterne ikke har været i drift længe nok til, at der kan måles nogen direkte effekt. Dertil kommer, at det elevgrundlag, som projekterne har arbejdet med, er så lille rent antalmæssigt, at der ikke validt kan måles kvantitativt. Der er derfor ikke forsøgt gennemført en egentlig kvantitativ effektmåling.

Evalueringen af de enkelte projekter og deres særlige udfordringer gennemføres projektinternt af hvert enkelt projekt, eller i mindre klynger af sammenlignelige projekter. I nogle tilfælde har der været udpeget en ekstern evaluater.

I et brev fra Folkehøjskolernes Forening i Danmark og Foreningen af Husholdnings- og Håndarbejdsskoler, som de udvalgte projekter modtog, var formålet præciseret således:

Formålet med den eksterne evaluering er at afdække effekter og innovationer af udviklingsarbejdet. Følgende spørgsmål vil være relevante i evalueringen:

- *Hvem og hvad har initieret projekterne?*
- *Hvordan er indhold og organisering af de enkelte forløb?*
- *Hvilke modeller for uddannelsessamarbejde er udviklet?*
- *Hvilke effekter har uddannelsessamarbejderne haft?*
- *Hvordan kommer vi fra udvikling til innovation og forankring?*

Følgende skema, skema 2, viser en oversigt over de 3*3 projekter, der har deltaget i evalueringen. Projekterne fordeler sig på 4 indsatsområder og 4 uddannelsesniveauer.

Skema 2. Oversigt over indsatsområde i de evaluerede projekter

3x3 projekter	Nye uddannelsesveje/dele	Bedre overgange/ brobygning	Realkompetence	Kompetence-givende/ merit
Gymnasiale uddannelser, VUC og GSK	Snoghøj			Odense Fagsk. Vrå
CVU/professions-Højskoler	Gerlev	Uldum Idrætshøjskolen i Århus	Vallekilde (Den rytmiske) (Suhrs HH) (Grundtvigs høj.) (Thorstedslund) Odder Højskole	
Universiteter/ kulturministerielle institutioner		Krogerup Rønne (Hadsten) (Grundtvigs)	Rønne Højskole	

Erhvervsskoler/ SOSU-uddannelser	Kost- og Tekstil (Sansestormerne) (Struer skolen)	Suhrs HH Brande Skårupskolen Linieskolen (Odder) (Egmont) (Samsø)		
Øvrige			Sønderborg Den Frie Lærerskole, Ollerup	

Konsulenten har gennemført besøg på alle de ovenfor nævnte højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskoler. Hvert besøg har haft en varighed af 1½ - 4 timer. Ved mange af besøgene har der været repræsentanter fra såvel ledelse som undervisere, som de samarbejdsparter de har haft i forbindelse med projektet. På en række institutioner har der også været mulighed for at interviewe en mindre gruppe af skolens elever. Interviewene er foregået efter en spørgeramme, der er udarbejdet af konsulenten og efterfølgende godkendt af projektledelsen.

Interviewene er i praksis foregået semistrukturerede, idet temaer, overvejelser og refleksioner, der har været relevante i forhold til de enkelte projekter, har fået plads i forhold til mindre relevante temaer. Det har vist sig, at der var meget stor forskel på, hvor projekterne var i deres eget forløb, hvilket afspejler, at de er bevilget på forskellige tidspunkter og har haft forskellige muligheder for at afprøve projektets intentioner i praksis.

Evaluatoren har modtaget og gennemgået alle projekternes ansøgningsmaterialer, løbende rapporter, evalueringer og anden dokumentation. Enten er det blevet leveret af projektledelsen, eller det er blevet udleveret ved besøgene på skolerne.

Da de første 10 projekter var undersøgt, blev der udarbejdet en kort statusrapport, som også blev brugt til at målrette anden halvdel af evalueringen. På baggrund af et oplæg fra konsulenten besluttede styregruppen, at det kun var 5 ud af de forslåede 10 projekter, der skulle deltage i evalueringen.

Begrundelsen herfor er et ønske om, at evalueringen fokuserer på de højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskoler, der eksperimenterer med at arbejde med andre elevgrupper, end højskolerne traditionelt har gjort, og afprøver nye samarbejdsmodeller med andre uddannelsesinstitutioner. Der er derfor i evalueringen fokuseret på de højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskoler, der imødekommer ovenstående.

Evalueringen havde således i første halvår det brede fokus, hvor der blev inddraget projekter, der havde arbejdet med puljernes forskellige perspektiver, mens sidste del af evalueringen har haft et snævrere fokus og er gået i dybden med de projekter, der har arbejdet med nye målgrupper og brobygning til uddannelsessystemet. Fokus i evalueringen er på de tværgående erfaringer og ikke de enkelte projekters forløb og resultater.

3. Eleverne og skolerne

I dette afsnit undersøges de evaluerede skolars elevgrundlag, og de behov disse elever har, samt hvilke udfordringer det stiller skolen overfor.

Skema 3. Fordeling af de 15 højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskoler i forhold til elevgrupper.

	Målgruppe 1	Målgruppe 2	Målgruppe 3
Eleverne	Stærke elever. Har gennemført en ungdomsuddannelse med rimeligt/godt resultat. Ved hvilken uddannelse de sigter mod.	Gennemsnitselever. Har i mange tilfælde allerede gennemført ungdomsuddannelse, med et resultat der ikke er adgangsgivende til den ønskede uddannelse. Uddannelse udenfor det etablerede system.	Bogligt svage og i mange tilfælde også socialt svage elever. Ingen afsluttede uddannelser. Uafklarede i forhold til uddannelse og arbejde.
Eleverne bruger højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskolerne til?	Refleksion Pause mellem gymnasium og videregående uddannelse (MVU og LVU). Kreativ, personlig og social udvikling Pit-stop under videre uddannelse	Refleksion og afklaring af studievalg Faglig supplerung i forhold til KVVU, MVU eller LVU. Personlig og social udvikling Pit stop under videre uddannelsen	Social og faglig udvikling Miljø - kulturskifte Trygge rammer til forberedelse til EGU og EUD
Behov	Udfordringer Plads og rum Sparring i forhold til det rigtige studievalg	Udfordringer og tryghed. Coaching	Tryghed og socialt samvær Introduktion Brobygning Fortsat kontakt efter skoleophold Mentor Kontinuerlig supervision
Krav til skolen og lærerne	Stor faglighed	Stor faglighed Koordinering i forhold til ”suppleringskolerne”	Stor faglighed Meget stor rummelighed Udbygget samarbejde med EGU og EUD institutionerne. Mentorordninger
Skoler, der er medtaget i	Gerlev Vallekilde	Suhrs Odense Fagskole	Vrå Brande

evalueringen	Uldum	Sønderborg Odder Snoghøj Idrætshøjskolen Århus Rønde	Skaarup Linieskolen Kost og tekstil
--------------	-------	--	---

Som overordnet opdeling illustrerer skemaet de forskellige målgrupper, de evaluerede projekter i 3*3 puljen har arbejdet med. Opdelingen er groft forenklet, der findes elever, der ikke falder inden for kategorien på den tilhørende skole, og der er skoler, der rummer andre elever, end de der falder indenfor ovenstående kategori.

3.1. *Elevgruppe 1*

Eleverne i gruppe 1 tilhører den klassiske elevgruppe for højskolerne, de bruger højskoleopholdet til afklaring af sig selv og til en pause i det uddannelsesforløb, som de selv mener, de har styr på.

Højskoleopholdet bruger de til at udvikle sig kreativt, og de er desuden bevidste om, at opholdet giver dem flere/nye sociale kompetencer. Nogle elever giver udtryk for, at de på højskolen møder mennesker, som de ellers aldrig ville have haft kontakt med, og de synes selv, det udvider og udvikler deres kompetencer. Nogle af skolerne har arbejdet på at forsøge at eksplicere og italesætte de kompetencer, som eleverne mener, at de får ved et højskoleophold (se afsnittet om realkompetencer). Højskolerne her markedsfører sig også overfor gruppe 1 eleverne som en mulighed, hvis de bliver uddannelsestrætte eller i tvivl om deres studievalg. Skolernes indsats er her forbundet med ambitionen om, at 50 % af en ungdomsårgang skal have en videregående uddannelse.

3.2. *Elevgruppe 2*

Eleverne i gruppe 2 er, ligesom i kategori 1, ressourcestærke *"Det er engagerede, selvorganiserende unge mennesker, der tør, men som også stiller krav!"* (Projektleder fra en af de deltagende skoler). I nogle af projekterne har eleverne gennemført gymnasiet eller HF, men har enten ikke opnået tilstrækkeligt høje karakterer til at komme ind på det ønskede studie, eller de har efterfølgende fundet ud af, at de vil en anden vej, der kræver en anden fagkombination.

Eleverne har derfor behov for at supplere deres kompetencer med afgrænsede veldefinerede fag, for at kunne komme videre til den ønskede mellemlange eller videregående uddannelse. Mange af dem ville formentlig have gået på højskole og taget den supplerende uddannelse under alle omstændigheder, men kan med den nye mulighed opnå begge dele indenfor f.eks. et år, hvorved de, som de siger: *"Optimerer deres sabbatår"* (Elever der deltager i et af projekterne).

På nogle andre skoler/projekter tilhører gruppe 2 eleverne en mere skrøbelig gruppe, som har behov for, at der tilrettelægges nogle fleksible særlige forløb, der sporer dem ind på og hjælper dem frem til, hvordan de kan komme i gang med og gennemføre en ungdomsuddannelse.

3.3. Elevgruppe 3

Eleverne i gruppe 3 er de svageste. Mange af eleverne er både fagligt og socialt dårligt rustede. ”De er vant til at være taberne, ser nemt sig selv i den rolle, og alle kender det ulykkelige slutresultat. Men drømmene fejler ikke noget, og det er dem, vi skal hjælpe dem med.” Sagt af en lærer på en af skolerne, der arbejder med elever i gruppe 3. For denne gruppe er det tydeligt, at det spiller en stor rolle og er ekstremt vigtigt, at de institutioner, der skal arbejde sammen, har sammentænkt deres indsats, og at det, hvis det var muligt, kunne være et sammenhængende forløb.

Nogle af disse elever vil, efter lærernes vurdering, på trods af bestræbelserne i 3*3 og lignende projekter, ikke være i stand til at gennemføre en kompetencegivende uddannelse indenfor et givet fag/håndværk og efterfølgende varetage et job indenfor faget. Men de kan måske komme i gang med et grundkursus, lære at opføre sig ordentligt, bo for sig selv, og som en lærer der arbejder med disse elever siger: ”Uddannelse er altid en sejr”. Budskabet er her, at uanset at disse unge mennesker ikke får en anerkendt uddannelse, vil selve forløbet, og de kompetencer de opnår under forløbet, være en styrkelse af dem, og for dem (og deres familier) være en sejr bl.a. i forhold til, at eleven har fået selvindsigt til at forestille sig realistiske muligheder og veje i forhold til et fremtidigt liv og beskæftigelse.

Alle skolerne brænder for deres elever, og ikke mindst de skoler, der arbejder med eleverne fra gruppe 3, har nogle ledere og lærere, der tror meget på, at det de kan som skole og som personer, kan/vil kunne gøre en forskel i forhold til denne målgruppe. De enkelte undervisere lægger vægt på, at det betyder noget for dem, at de har opfattelsen af, at deres indsats gør en forskel.

Der er således tre forskellige skolekategorier og tre forskellige elevmålgrupper. Målgruppe 1 og 3 er de nemmeste at identificere; det er de henholdsvis stærkeste og svageste af de grupper som højskolerne, husholdnings- og håndarbejdsskolerne henvender sig til. Gruppe 2 er internt mere differentieret, det er på mange måder velkvalificerede og velfungerende unge mennesker, som blot har behov for en anden form og trykke rammer at udvikle deres kompetencer i, end uddannelsessystemet normalt tilbyder.

Gruppe 1, og en stor del af gruppe 2, tilhører den kategori, der ifølge målgruppeundersøgelsen (Målgruppe- og effektundersøgelse 2008) traditionelt har været højskolernes målgruppe.

4. Samarbejdet på og mellem skolerne

I dette afsnit vil der blive set på baggrunden for og årsagen til, at højskolerne, husholdnings- og håndarbejdsskolerne og de eksamensgivende uddannelsesinstitutioner er begyndt at samarbejde. Hvilket kendskab havde institutionerne på forhånd, hvem har de valgt at samarbejde med, og hvordan har samarbejdet fungeret mellem de deltagende institutioner.

4.1. Et samarbejde

Alle projektdeltagerne giver udtryk for, at de oplever et stort behov for at formalisere og styrke samarbejdet med de øvrige uddannelsesinstitutioner. På de møder der har været arrangeret i forbindelse med evalueringen, som af deltagerne også har været brugt til selvrefleksion, er det blevet klart, at de forskellige institutioner også tidligere har kendt (til) hinanden, forstået sådan at man i hvert fald på leder- og mellemliderniveau kender de andre i

det lokale uddannelseslandskab. Men et grundlæggende kendskab til skoleform, pædagogik og metoder på de andre skoler har der før 3*3 projektet blev igangsat, ikke været tale om.

Fra højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskolernes side har man godt været klar over, at en del af eleverne er gået videre til en given skole, f.eks. teknisk skole eller social- og sundhedsskole, ligesom disse skoler har vidst, at en del af deres elevgrundlag kommer fra højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskolerne. Viden om sådanne forhold har i en vis udstrækning været båret af eleverne selv eller deres forældre, men har ikke været bevidst opsamlet, eller anvendt systematisk af leverandøren eller modtageren af eleven.

Uanset dette (overfladiske) kendskab har der ikke været tale om et egentlig samarbejde om eleverne. Flere af projektlederne siger imidlertid nu på baggrund af erfaringer fra 3*3 projekterne at: *”Hvis vi skal opnå målet om, at så stor en del af en ungdomsårgang skal have en uddannelse, er det nødvendigt, at de forskellige skoler og skoleformer begynder at arbejde tættere og mere systematisk sammen”*. (En leder på en højskole, husholdnings- og håndarbejdsskole).

Nogle går endda videre og mener, at den indsats, der skal til for at løfte opgaven, forudsætter at der på tværs af alle de institutioner, der har kontakt med de unge, fremover etableres en meget tættere, løbende og gensidigt forpligtende dialog.

Dette gælder dog især de skoler, der arbejder med eleverne i kategori 2 og 3 (skema 3). Flere af disse skoler har tanker om, at de unge mennesker burde kunne starte på en kompetencegivende uddannelse, samtidig med at de bor på skolen, der kan give de trygge læringsorienterede rammer. Det ville betyde, at et uddannelsesophold kan komme til at strække sig over tre til fire år. På husholdnings- og håndarbejdsskolerne er det ikke usædvanligt, at eleverne har brug for at bo, være og lære på skolen i flere år. Men ingen af skolerne har erfaring med, at eleverne bor på en af deres institutioner, mens de uddanner sig til f.eks. at blive social- og sundhedshjælper, hvilket af skolerne, der arbejder med gruppe 3 eleverne, betragtes som en løsning, der formentlig ville være en god mulighed for en del af eleverne, og kunne være med til at forebygge frafald fra uddannelsen.

4.2. Valget af samarbejdspartner

Valget af hvilke institutioner højskolerne, husholdnings- og håndarbejdsskolerne har valgt at inddrage, har i stor udstrækning været baseret på tidligere kontakter/kendskab. Kun i enkelte tilfælde er der blevet inddraget partnere, der ikke tidligere har været kontakter til. Nogle projekter bygger videre på personlige kontakter, f.eks. at projektlederen selv har gået på et givet seminarium, og derfor har særlige relationer og præferencer i forhold hertil.

4.3. Synlighed

For de højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskoler, der er inddraget i evalueringen, har det spillet en stor rolle, at de ved hjælp af projektet kunne blive mere synlige i det danske uddannelseslandskab og i den lokale uddannelseskontekst. Projektet vurderes at have haft succes i forhold til dette kriterium, de har fået nogle kontakter med de institutioner, som typisk aftager deres elever, og er på den måde blevet en mere integreret del af det samlede uddannelsessystem.

"Der er ingen tvivl om at studievejlederne er blevet opmærksomme på muligheden af at henvise elever til os, men det tager rigtig lang tid at få skabt et nært og godt samarbejde"(Projektleder).

Nogle af skolerne har erfaret, at efter de er gået i gang med 3*3 projektet og har markedsført sig med det, er der nye uddannelsesinstitutioner i lokalområdet, der har budt sig til og gerne vil samarbejde, herunder nogle som det tidligere ikke har været muligt at få i tale. Skolen bliver ligeledes inviteret med i nogle formelle og uformelle skolenetværk i lokalområdet, som ikke tidligere har været åbne for dem.

Der har flere steder været overvejelser om, hvorvidt højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskolerne og f.eks. VUC er konkurrenter, men der synes at være en begyndende forståelse for, at de to systemer supplerer hinanden, og at der skal tænkes i et fødekædeperspektiv snarere end i et konkurrent perspektiv.

4.4. Forberedelsesskole?

Alle de repræsentanter fra højskolerne, der har deltaget i projekterne og evalueringen, har tilkendegivet, at de ikke mener, det er i modstrid med, endsige ødelægger højskolernes specielle formål og eksistensberettigelse, at der inddrages kompetencegivende undervisning for eleverne i forbindelse med et højskoleophold.

En har formuleret det således: *"Det er sundt for os at opleve, at der er samarbejdspartnere ude i verden. Nogle gange er det rigtig godt, når der bliver slået hul på muren. Og der kan sagtens være indholdsmæssige sammenhænge på tværs af de forskellige institutioner og skoler"*

På nogle højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskoler har det været diskuteret, om man skal betragte sig selv (også) som en slags preperent - forskole til det øvrige uddannelsessystem. Der er blandt de deltagende 3*3 projekter ikke enighed om det.

I Rønne har man f.eks. ikke noget imod at blive betragtet som en forskole til sygeplejerske- og lægeuddannelserne, mens der andre steder er blank afvisning:

"Der er masser af kompetencegivende uddannelsesinstitutioner, der behøver vi ikke også at flytte os hen"

"Det er fint at vi også er fagligt orienteret, og det har vi i øvrigt altid været, og den faglige udvikling vi giver eleverne, er ikke nødvendigvis kompetencegivende i traditionel forstand"

En variation over dette tema er synspunktet at: *"Højskolerne skal ikke nødvendigvis bidrage med helt nye kompetencer, men et højskoleophold forstærker og forbedrer de eksisterende kompetencer."*

Nogle af højskolerne har igangsat aktiviteter og samarbejder, der lægger op til, at eleverne efter endt skoleophold begynder på en given uddannelse til f.eks. lærer, sygeplejerske eller fysioterapeut. Dette gælder elevgruppe 2 og 3. Det foregår bl.a. ved, at de suppleringskurser, der udbydes, lægger op hertil. Det er f.eks. tilfældet med Rønnes særlige GSK kurser og

Sønderborgs samarbejde med Den Frie Lærerskole, der giver merit på baggrund af de opnåede højskolekompetencer.

”Vores elever mener typisk, at lærergerningen er fantastisk, og højskoleopholdet hos os stimulerer yderligere den opfattelse, især det der er rettet mod de frie skoler med fortælletradition.”

”Der er mange MVU og LVU uddannelsesinstitutioner, der gerne vil have elever, der har været på højskole, de er mere afklarede, og kan arbejde målrettet med deres uddannelse.”

Samarbejdet med de uddannelsesinstitutioner, der forventes at modtage elever efter et husholdnings- og håndarbejdsskoleophold, er mere tydeligt, idet der i flere tilfælde lægges op til, at eleverne via et skoleophold f.eks. kan ruste sig til at starte en uddannelse til social- og sundhedsassistent.

Nogle skoler, f.eks. Suhrs, har mange års erfaring med - på forårsholdet - at have en del elever, der er faldet fra den uddannelse, de var gået i gang med, og sammen med dem at afklare om de skal tilbage eller i gang med noget andet. I den forbindelse indgår det også at se på, om der er behov for at supplere studenter/HF eksamen, men det er desuden opfattelsen, at bare det at være i et læringsorienteret miljø er med til at stimulere studieparatheden.

Der synes dog i øjeblikket at være enighed om, at der ikke skal afholdes eksamen på højskolens matrikel, selvom nogle forventer, at det vil komme på sigt. Mange af projektlederne henviser i den forbindelse til, at eleverne værdsætter, at det er eksamensfri skoler, og at eksamensfriheden er højt prioriteret (af eleverne), og derfor vogtes af ledere og undervisere.

4.5. Ligeværdighed i samarbejdet

Mange af højskolerne, husholdnings- og håndarbejdsskolerne har oplevet, at de i sammenligning med de øvrige uddannelsesinstitutioner er meget små, og at antallet af elever de kan sende videre til de andre, er så lille, at det drukner i den store sammenhæng. De samarbejdende skoler giver ligeledes udtryk for, at ”deres” institutioner er store. Den leder eller/og lærer der har været involveret i projektet, har lært højskolerne, husholdnings- og håndarbejdsskolerne at kende med deres karakteristika og styrker, men derfra og til at få udbredt denne viden til hele lærerkollegiet på f.eks. en teknisk skole - er der lang vej.

Der er dog en erkendelse af, at regeringens ambition vedr. ungdomsuddannelserne kan være med til at styrke - eller ligefrem tvinge institutionerne til at arbejde sammen. Det gælder ligeledes i forhold til målsætningen om, at 50 % af en ungdomsårgang skal have en videregående uddannelse. Her er muligheden for at forebygge frafald en værdifuld chance, hvor det at en studerende kan komme i ”pit stop” på en højskole, kan give ro og mod til at komme videre med uddannelsen, hvad enten det er den samme eller en anden uddannelse.

Repræsentanterne fra skolerne fortæller, de oplever, at på trods af den erkendte forskel i uddannelsesinstitutionernes størrelse, har projektet medført, at de er blevet mere synlige hos de andre aktører. Dette billede varierer imidlertid meget, og spænder fra, at samarbejdspartneren har en brochure liggende på skolen til fælles markedsføringsmaterialer på tryk og elektronisk.

For nogle af højskolerne, husholdnings- og håndarbejdsskolerne har det været en øvelse at opnå ligeværdighed i forhold til de andre uddannelsessystemer og dermed opnå at blive ligeværdige samarbejdspartnere.

Alle deltagerne giver udtryk for, at det selvfølgelig også har spillet en rolle for deres interesse i projekterne, at der over en lang periode har været faldende tilgang til højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskolerne, og at 3*3 projekterne har været set som en mulighed for at blive mere synlige.

Selv om der således i de fleste tilfælde, ikke er blevet igangsat helt nye og grænseoverskridende samarbejder i forbindelse med projektet, er der ingen tvivl om, at der via projektsamarbejdet er blevet taget nogle afgørende skridt i forhold til at etablere et mere formelt og vedvarende samarbejde mellem de forskellige skoleformer. Et samarbejde som begge parter er enige om er frugtbar og nødvendigt, hvis 95% målsætningen og 50% målsætningen skal realiseres. Samtidig skal det dog også fremhæves, at det for nogle af de små højskoler, husholdnings – og håndarbejdsskoler kan forekomme meget vanskeligt at opbygge et samarbejde med de store, nu centraliserede uddannelsescentre, hvad enten det er en professionshøjskole eller et CVU. Her kan alene det, at blive synlig og anerkendt uddannelsesleverandør være et stort skridt. Hvem der på sigt har ret og pligt til at tage initiativ til at udbygge det tværinstitutionelle samarbejde, er svært at vurdere, det vil formentlig være afhængigt af hver enkelt institution og dens opfattelse af eget og elevernes udbytte af samarbejdet.

5. Lærer- og vejledersamarbejdet i praksis

I dette afsnit fokuseres på det praktiske samarbejde mellem de udøvende undervisere og vejledere i de forskellige skoleformer. Hvilke positive erfaringer har man gjort sig i praksis, og hvor har samarbejdet været vanskeligt.

5.1. Udfordrende samarbejde

Højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskolerne har erfaret, at de skal være omhyggelige i valget af skoler og ikke mindst lærere, de skal arbejde sammen med i projektet. Det gælder for alle tre målgrupper, men måske særligt ekspliciteret i de skoler, der arbejder med eleverne i målgruppe 3.

En projektleder siger: *”De lærere fra VUC, vi har arbejdet sammen med, er håndplukkede til opgaven, der er nogle af dem, der også er kreative på VUC”*. En anden siger: *”Den lærer vi har haft helt tæt med inde i projektet, kunne lige så godt være højskolelærer, for han forstår, hvordan vi arbejder og vores pædagogiske principper”*. Altså en opfattelse af at hvis samarbejdet skal fungere, skal der være en fælles grundopfattelse af pædagogik og håndtering af unge mennesker.

Flere forskellige VUC lærere har fortalt: *”VUC lærerne øver sig i at blive kreative, det lykkes ikke for alle!”* *”Det samlede lærerkorps på VUC ville ikke kunne være med!”*

Men der er også synspunkter, som en projektleder udtrykker således: ”VUC ved godt, at hvis de skal være med til at løfte 95% kravet, forudsætter det, at de også udvikler sig, og arbejder på at mindske frafaldet. Den gruppe unge mennesker, der kommer ind, mister hurtigt fokus og falder ud eller helt fra.”

For nogle VUC lærere har det været særdeles krævende og udfordrende at være med i projektet. Gamle planer og vaner, om hvordan emner og temaer behandles, skulle nytænkes. Men da de lærere, der har været med, selv har sagt ja, og ingen således er blevet pålagt at deltage, er oplevelsen også, at det er/har været spændende at være med, og netop det at der i forbindelse med projektet har været afsat særlige midler til lærerkvalificering og tværgående debat om mål og metoder, har været en vigtig forudsætning for, at det er blevet positivt opfattet.

Nogle projektledere giver udtryk for, at en model for udbygget samarbejde mellem de forskellige skoleformer ville betyde, at de rene kompetencegivende uddannelsesinstitutioner kunne blive lettet for det pres, de oplever ved at stå alene med ansvaret for at skulle håndtere de unge fra især gruppe 3. Lærerne fra disse skoler ville slippe for nogle frustrationer, hvis de vidste, at der var nogle andre kompetente skoler og lærere, som kunne være med til at løfte opgaven.

En lærer fra en teknisk skole nævner det, flere har givet udtryk for: ”Vi har nogle meget dygtige, fagligt stærke håndværkerlærere, de er ikke sociale pædagoger, og er ikke vant til at undersøge elevernes forudsætninger. De møder til timerne, og leverer deres undervisning, hvis der er nogle, der ikke kan kapere det, er det deres problem. Men det går jo ikke, hvis vi også skal være med til at løfte 95 % ambitionen. Det næste er, at vi heller ikke har tradition for at tænke i samarbejde med andre uddannelsessystemer.”

I de projekter hvor samarbejdet har betydet, at VUC undervisere og højskolernes, husholdnings- og håndarbejdsskolernes lærere har skullet arbejde tæt sammen, har fordelingen været, at VUC lærerne har haft ansvaret for den almene undervisning og højskolernes, husholdnings- og håndarbejdsskolernes lærere har stået for almen dannelse og socialisering.

5.2. Projektets effekter

På trods af at det ikke bredt har kunnet lade sig gøre at lave en effektmåling, er der i de data, det har været muligt at samle ind, klare indikationer på at projekterne har haft en effekt. De måltal evaluatoren har fået oplyst viser, at en stor del af de elever (målgruppe 2 og 3) der har været arbejdet med i projekterne, går i gang med en ungdomsuddannelse, hvilket de formentlig ikke ville have gjort uden en særlig indsats (Vrå, Odense, Snoghøj, Århus, Rønne).

Det er selvfølgelig heller ikke alle højskole, husholdnings- og håndarbejdsskolelærere, der har været lige begejstrede for projektet. På nogle skoler er lærerne stadig meget enerådige i ”klasseværelset”, og for dem er det grænseoverskridende og provokerende at skulle indgå tætte, komplementære samarbejder, ikke alene med andre undervisere, men med undervisere fra andre skoler. Nogle har talt om generationsforskelle i den forbindelse, og at der ligesom indenfor alle de andre skoleformer, er behov for at tænke på tværs af fag, klasser og timer, noget man umiddelbart skulle tro var indlysende og enkelt for højskolefolk.

Nogle projektledere har dog også fortalt, at det ikke har været nemt at få hele lærergruppen til at synes, det er en god ide, hverken at skolen skal til at give kompetencegivende uddannelsestilbud, eller at der skal arbejdes på at tiltrække nye grupper bogligt og socialt svagtstillede unge.

Det har dog fungeret som en løftestang, at initiativerne muligvis kan være med til at tiltrække flere elever, og dermed være med til at forebygge skolelukninger. På den måde er aktiviteterne for nogles vedkommende mere drevet af nødvendig overlevelse end entusiasme i forhold til projektets intentioner.

Det er meget tydeligt, at lærerne har et stort behov for at have indsigt i andre skoleformer, men endnu mere vigtigt er det måske, at de vejledere, der skal hjælpe de unge mennesker (og deres forældre), ved hvilke muligheder der eksisterer, og hvordan forskellige aktiviteter kan spille sammen og understøtte hinanden.

Et konkret eksempel på det er, at lærere og vejledere på grundforløbene på erhvervsskolerne skal kende til muligheden for at sende en elev på højskole, husholdnings- eller håndarbejdsskole, hvis hun/han opdager, at nogle elever, der er begyndt hos dem, er for dårligt rustet til at gennemføre.

Projekterne har gennemført de første tiltag, men der er langt til, at alle vejledere på de store uddannelsesinstitutioner for alvor har indsigt i, og vil benytte sig af muligheden for at vejlede ud af egen skole (mistet taxameter) og ind i en helt anden skoleform, som de ikke kender.

5.3. Ungdommens Uddannelsesvejledning

Ingen af projekterne har, så vidt jeg har kunnet få oplyst, erfaringer med et godt samarbejde med Ungdommens Uddannelsesvejledning. Mange har forsøgt at henvende sig, arrangere møder, eller de har sendt brochurer og informationsmaterialer til UU centrene både lokalt og bredere. Men der er ikke rapporteret om, at det har båret frugt, hvilket man undrer og ærgrer sig over på skolerne.

Nogle formulerer, at de mener, at UU decideret svigter deres opgave i forhold til at rådgive og vejlede de unge (og deres forældre). Der er forståelse for, at UU medarbejderne har travlt og formentlig er pressede, men UU er et vigtigt led i koblingen mellem forskellige initiativer - ikke mindst i forhold til de svage unge - og derfor skal de påtage sig en mere markant rolle - også i forhold til formidling af muligheden for at kombinere et forløb på en højskole, husholdnings- eller håndarbejdsskole. Initiativet hertil skal formentlig komme fra centralt hold, og Foreningerne kan spille en rolle i forhold til at skabe opmærksomhed om problemet, samtidig med at de opfordrer "egne" institutioner til fortsat at forsøge at etablere et samarbejde. Disse ideer er afspejlet i det såkaldte Kombinationsprojekt, som foreningerne har igangsat. Målgruppen her er unge uden ungdomsuddannelse, eller som er frafaldstruede som kan støttes ved hjælp af et tæt samarbejde mellem højskole, husholdnings- og håndarbejdsskolerne, erhvervsskolerne og UU'erne. Udgangspunktet er at institutionerne sammen med den unge udarbejde en uddannelsesplan.

Generelt er der skabt det første kendskab. Institutionerne og en lille gruppe lærere og vejledere har set hinanden, og begynder at få kendskab til mulighederne ved et tættere samarbejde - specielt om de unge mennesker i gruppe 3. Samtidig må det dog erkendes, at det i mange tilfælde er en spæd og skrøbelig alliance, der er skabt, som hurtigt vil kunne gå tabt, hvis der ikke fortsat er fokus på og midler til arbejdet.

6. Administrative og økonomiske udfordringer

Det har fra begyndelsen været klart, at de forskellige skoleformer, som forventes at skulle samarbejde i forbindelse med projektet, administreres forskelligt og arbejder efter forskellige økonomiske modeller. Projektet har ikke åbnet mulighed for, at der har kunnet dispenseres, tværtimod har det været pointeret, at projekterne skulle afvikles indenfor de eksisterende rammer og lovgivning. Det har naturligvis givet nogle særlige udfordringer/problemer. Men det skal dog fremhæves, at ingen af projekternes repræsentanter, der har deltaget i evalueringsmøderne, har valgt at have særligt fokus på denne type problemer. Devisen synes at have været, "at ja, problemerne findes, og nej, de skal ikke skygge for et meningsfuldt samarbejde". I det følgende korte afsnit trækkes nogle af disse problemstillinger op.

Alle projekterne oplever som nævnt, i den udstrækning de har gennemført konkrete samarbejdsaktiviteter på tværs af de administrative systemer, at det giver problemer. Men der er ingen af projekterne, der har ladet det være en så stor forhindring, at samarbejdet af den grund ikke har været forsøgt eller praktiseret.

I nogle projekter har de administrative forskelligheder haft som konsekvens, at projektforløbet er blevet mindre fleksibelt end i en optimal situation. Dette er f.eks. tilfældet i det projekt, som Odense fagskole har gennemført sammen med VUC Fyn, "Klog og kreativ, et treårigt Design HF forløb." Udgangspunktet var, at nogle unge har behov for, at HF undervisning er mere rummelig og kreativt orienteret end "normalt", og de to skoleformer kunne sammen udvikle en model, der tilgodeser dette behov. Imidlertid er det i praksis nødvendigt, at de kreative moduler og de fagtekniske (dansk, matematik etc.) er opdelt i kreative blokke og fagblokke. Den integration, som formentlig ville være det ideelle for eleverne, kan ikke realiseres, fordi de moduler, der er SU berettigede - altså de fagtekniske HF fag - klart skal være adskilt fra de kreative designfag, som håndarbejdsskolen leverer, for de berettiger ikke til SU. (Se desuden afsnittet Elevernes perspektiv)

Nogle højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskoler har måttet opgive det tværinstitutionelle samarbejde, de egentlig havde planlagt, fordi den potentielle samarbejdspartner i praksis viste sig at have for meget fokus på økonomi, til at det gav mening at starte et samarbejde. Selvom der i forbindelse med gennemførelsen af projekterne har været nogle midler til udvikling og kompensation, har det, ifølge projektlederne, ikke i sig selv været økonomisk bæredygtigt. Kun hvor man har villet realisere projektets intentioner og kunnet se nogle videre strategiske perspektiver, har det kunnet "betale" sig at være med.

Lederne giver udtryk for, at det er en strategisk satsning at arbejde med 3*3 projekterne, midlerne har været små, og det har ikke i sig selv været incitament. Selvom der også gives udtryk for, at det i forhold til udvikling af samarbejdet har været godt, at der har været dedikeret særlige midler.

Et specielt problem er, at højskolernes, husholdnings- og håndarbejdsskolernes lærere ikke "bare" kan opnå anerkendelse til at undervise på VUC eller gymnasiet. Det hænger sammen med, at for at undervise på disse uddannelsesinstitutioner kræves visse formelle (akademiske) uddannelser, som ikke alle højskole-, husholdnings- og håndarbejdsskolernes undervisere har. Ansættelse på disse skoler er i langt større udstrækning baseret på anerkendelse af realkompetencer og erfaring end på formelle eksaminer.

En gruppe lærere, der har været samlet på tværs af forskellige institutioner, udtrykker det således:

*Det ideelle ville være at mikse lærere og fag:
det ville være sjovere for eleverne
det ville give en god uddannelse
og det ville være smadder sjovt at lave*

Flere projektdeltagere har været inde på, at muligheden for at kombinere og samtænke erhvervsskolernes grundforløb og et højskole-, husholdnings- og håndarbejdsskoleophold ville være ideelt og innovativt. De føler sig overbeviste om, at det ville være et reelt løft i forhold til 95% ambitionerne, men opfatter, at de administrative problemer i øjeblikket er for store.

Hvis der for alvor skal udvikles et tæt og forpligtende samarbejde mellem de forskellige uddannelsesinstitutionstyper, er der behov for at forenkle de administrative og økonomiske styringsmekanismer. I stor skala er det formentlig ikke realistisk, at den type problemer mellem institutioner bliver overvundet, *alene* fordi deltagerne er idealistiske, entusiastiske og vil have tingene til at fungere, selvom det er på trods. Hvis der skal tænkes længerevarende, sammenhængende forløb, er det heller ikke holdbart i forhold til eleverne, at de skal manøvrere imellem forskellige systemer med og uden SU, selvfinansieret eller offentlig finansiering.

7. Organisering og forankring

I dette afsnit fokuseres der nærmere på, hvem der på skolerne har taget initiativ til projekterne og hvor megen vidensspredning, der er sket på skolerne. Viden om projektets intentioner og resultater i en bred gruppe er en vigtig forudsætning for, at projektet er institutionelt forankret, og ikke udelukkende båret af en eller få ildsjæle. Det har ligeledes betydning for, om projektet blot er endnu et blandt den lange række af projekter, der strømmer igennem en skole hvert år, eller om det er en strategisk satsning, der sætter sig spor, hvor projektets erfaringer omsættes til organisatorisk læring og det ambitiøse mål om at skabe basis for innovation.

7.1. Ledelsens initiativ

Alle projekterne, på nær et, er ledelsesinitierede, enten ved at en leder har fået øje på muligheden for at søge midler i puljen, eller fordi han/hun via netværk eller andre ledelseskolleger har hørt, at puljen fandtes. Og alle institutioner giver udtryk for, at det er en vigtig forudsætning, at topledelsen er med og bakker op - hvilket naturligvis ikke er unikt for

dette projekt. Ledelsesinvolvering er vigtig af hensyn til projektets strategiske forankring, og når der (hurtigt) skal træffes beslutninger. I praksis har forankringen på de større samarbejdende skoler været f.eks. hos en studievejleder eller en mellemlider.

Alle lederne tilkendegiver, at de har informeret medarbejderne på skolen løbende om projektets intentioner og fremdrift. Samtidig er det dog tydeligt, at især på skolerne med kategori 1 og i nogen udstrækning kategori 2 elever, spiller projektet en lille rolle, og det fylder derfor i "skolens" bevidsthed tilsvarende lidt.

Alle skolerne er - uanset deres størrelse - også projektorganisationer, der har mange aktiviteter i gang, og projektlederne har da også flere steder været i tvivl om, hvorvidt alle lærerne ville give udtryk for, de kendte projektet, hvis man spurgte dem.

Dette gælder udpræget for de fleste samarbejdende institutioner, hvor der typisk har været en leder og et par lærere involveret. Mange af repræsentanterne for de "samarbejdende" institutioner har klart givet udtryk for, at det på deres institution kan være svært at trænge igennem med et så relativt lille projekt, som 3*3 projekterne i denne sammenhæng opfattes. Uanset at målet er ambitiøst, bliver projektet betragtet som lille, dels fordi der er meget lidt økonomi forbundet med det, dels fordi det de facto mange steder ikke har været muligt (endnu) at rekruttere et tilstrækkeligt antal elever til, at det giver volumen og respekt.

Nogle af de medvirkende lærere fra Højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskolerne erkender, at de er blevet konfronteret med en del spørgsmål om, hvad udbyttet er for "xxskolen"? Hvortil der er blevet svaret:

"Der er ikke noget i det for os lige nu, men forhåbentlig vil der blive det på længere sigt"

Ingen af projekterne har indgået formaliserede kontrakter mellem de forskellige samarbejdende institutioner. Samarbejdet hviler udelukkende på tillid og mundtlige aftaler. Adspurgt er der imidlertid ingen der vurderer, at det ville have haft indflydelse på projektforløb og resultater. Flere har dog været inde på, at det på sigt kan være hensigtsmæssigt at formalisere samarbejdet mere, end det har været i dette projekt, som i denne forbindelse anses for at være en slags pilotprojekt.

Der er ikke nævnt problemer, der ville kunne være undgået, hvis der havde været et mere formaliseret samarbejde. Der har i enkelte af projekterne været nogle organisatoriske forandringer og personsift på de samarbejdende skoler, der har betydet, at projektet i en periode har været sat på stand-by, hvilket næppe kunne have været undgået med en kontrakt.

7.2. Fastholdelse og forankring

Det, at en del af projekterne allerede var tænkt før puljen kom, kan tages som et tegn på, at intentionerne i puljen ligger i tråd med aktiviteter, der er opbakning til og erkendt behov for. Omvendt er kun meget få af projekterne endnu solidt organisatorisk forankret ud over hos en håndfuld ildsjæle i hvert projekt, og det gør fortsat projektet skrøbeligt.

Flere steder har projektdeltagerne vedkendt, at projektet formentlig falder, hvis de ikke selv fortsat lægger en indsats i det, hvilket indikerer, at der endnu ikke er gennemført en systemisk innovation. De steder hvor projektet er lykkedes bedst, er der, hvor udfordringerne er størst til samarbejdet på tværs af organisationerne, og det er især i de projekter, der vedrører eleverne i

pulje 3, og til dels i pulje 2. Disse skoler med deres samarbejdsinstitutioner er - af hensyn til elevgrundlaget - blevet nødt til at have nogle dybdegående diskussioner med hinanden og efterfølgende eksperimenterer med forskellige modeller for at gennemføre "samtænkte" forløb. Og som nogle selv har udtrykt det: *"Når først man har fået øje på hinanden, og de muligheder et samarbejde kan give, har projektet sat sig spor"*

Herfra og til at der på baggrund af projekterne er etableret levedygtige, langtidsholdbare samarbejder, er der dog nok et stykke vej, for når projektperioden er omme, er ressourcerne til dedikeret arbejde med projektets intentioner også forbi. Og på trods af mange gode intentioner drives skolerne også som forretninger, der skal være i økonomisk balance.

8. Elevernes perspektiv

I det følgende afsnit er perspektivet flyttet til eleverne og spørgsmålet om, hvordan de oplever de konkrete projektaktiviteter og, i den udstrækning de reflekterer over det, projektets intentioner.

Det har desværre ikke i alle projekterne været muligt at tale med elever, men mange projekter har gennemført og dokumenteret mindre interviewrunder og surveys, og det er derfor muligt at medtage et elevperspektiv i denne evaluering også.

8.1. Information om muligheden for kompetenceudvikling

Det er tilsyneladende meget tilfældigt, hvordan eleverne er blevet informeret om muligheden for at lave kombinationsforløb mellem højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskoler og kompetencegivende uddannelse. Det er i de fleste tilfælde først en mulighed, eleverne har fået øje på, efter de havde meldt sig på højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskolerne, og det kan derfor konkluderes, at det ikke er reklame og omtale af muligheden, der har tiltrukket elever. En elev, der efterfølgende har været glad for at kunne supplere sin eksamen, fortæller, at hun først fik information via en mail, da hun var tilmeldt.

Nogle få elever i kategori 2, som har været søgende i forhold til alternative muligheder til et klassisk gymnasium, har af deres vejleder fået en brochure, eller de er begyndt på en uddannelse, hvor en vejleder efterfølgende har foreslået dem muligheden af at kombinere den kompetencegivende uddannelse med et højskole- eller husholdnings- og håndarbejdsskoleophold. For en stor del af eleverne, også i kategori 3, gælder, at det er deres forældre, der er blevet opmærksomme på muligheden, og har foreslået eller opfordret de unge til at gå den vej.

Eleverne i kategori 1, "de stærke" elever, værdsætter deres højskoleophold, og synes, de bliver klogere både på sig selv og på deres omgivelser, de bliver mere socialt begavede, og opøver deres rummelighed. For dem er højskoleopholdet, som en af lederne formulerede det: *"Deres efter-gymnasiale dannelsesrejse til Australien"*.

For disse elever har projektet imidlertid ikke spillet nogen særlig rolle, de ved, hvad de vil og er generelt i stand til og vant til at opnå det, de ønsker sig. For dem er det ikke vigtigt f.eks. at få dokumenteret deres realkompetencer eksplicit. Hvis de har planer om at søge ind på en

uddannelse, hvor optaget ikke kun er baseret på karakterer, men f.eks. præsentation af arbejde eller kunnen som konservatoriet og kunstakademiet, kan de bruge højskoleopholdet til at udvikle både talent og materialer.

8.2. Elevgruppe 2

En stor del af eleverne i gruppe 2 tilhører også den gruppe, der traditionelt benytter sig af muligheden for et højskoleophold. Formentlig lidt mindre bogligt orienterede og lidt flere med lyst til de kreative fag. Projektlederen siger: *"Det er ligesom et blomsterbed med alle de dejlige, kreative unge mennesker, de skal bare vandes og plejes rigtigt"*

Eleverne siger:

"Der er forskel på gymnasiet og her. Her interesserer alle lærerne sig for os. VUC lærerne er også meget engagerede, men nogle af designlærerne er lidt mærkelige. Eleverne har ikke lyst til at pjække, og på den måde bliver det meget bedre at gå her." "Efter ferie glæder man sig til, man skal tilbage på skolen igen, det har jeg aldrig gjort før."

"På gymnasiet brugte lærerne bare noget gammelt materiale, og de kendte ikke vores navne, da det første år var gået. På gymnasiet kunne man lade være med at lave lektier. Men når man skal til eksamen, giver det god mening at læse lektier. Alle er meget mere interesserede her."

Fra en anden skole om lærerne: *"Lærerne er vores venner, og alle folk er her af lyst!"*

Nogle elever er opmærksomme på, at det er kombinationen af at bo og læse på højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskolerne, der er afgørende for, at de fastholder at gennemføre deres kompetencegivende uddannelse. *"Det er godt, at vi også har lærerne på xxskolen at snakke med, de har sommetider en anden måde at se på tingene på"*

Flere elever, der følger en kompetencegivende uddannelse, giver udtryk for, at der er behov for, at højskolerne, husholdnings- og håndarbejdsskolerne kommunikerer bedre, bl.a. om planer og terminer, så arrangementer og start/slut ikke kolliderer med hinanden. Eller at højskolen først starter en uge efter, at de skal være startet på f.eks. HF/GSK kurset.

Det ser ud til, at det lille miljø og kendskabet til hinanden betyder, at de holder lidt justits med hinanden på godt og ondt: *"Vi gider ikke arbejde sammen med dem, der ikke laver lektier. Men vi forsøger at tage hånd om hinanden" "De andres opfattelse er vigtig, i en almindelig skole er de fleste ligeglade"*

"Der er nogen der er faldet fra i starten, men det gør ikke så meget, for de deltog ikke ret meget lige fra begyndelsen".

For eleverne spiller økonomien en rolle, det er dyrt at gå på højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskoler, og det betyder, at der enten skal være økonomisk forældreopbakning, eller/og at eleverne må arbejde for at supplere.

Odense fagskole kombinerer, som tidligere nævnt, VUC enkeltfag med kreative moduler på fagskolen. Hele forløbet foregår på Fagskolen, og også de "almindelige" enkeltfag er tilrettelagt mere kreativt. I fagskolemodulerne kan eleverne ikke få SU. Nogle elever bliver

nødt til at lade være med at tage nogle af fagblokkene og i stedet tjene penge, men alligevel mener de, at det er bedre at følge dette forløb end at gå på almindeligt gymnasium.

Fra et andet projekt udtaler en elev: *"VUC lærerne øver sig i være kreative og undervise på en kreativ måde, det lykkes ikke lige godt for alle!"*

Med hensyn til det videre perspektiv på deres uddannelse og fremtid, siger eleverne: *"Vi er klar til at gå videre med vores uddannelse, vi behøver ikke et sabbatår, før vi går i gang. Tværtimod har vi samlet energi, vi er ikke brændt ud og ødelagte som efter almindeligt gymnasium." "Der burde være flere, der skulle denne vej og ikke spilde talentet på gymnasiet, men der mangler rigtig meget information."*

"Jeg tog først et højskoleophold, og så forlængede jeg det med en teambuilderuddannelse og var hjælper på skolen - så fik jeg opholdet betalt. Højskoleopholdet har gjort mig mere udadvendt og klar til at tage ansvar"(Denne elev er nu i gang med en uddannelse til lærer).

"Det gælder om at udnytte sabbatåret optimalt, og på denne måde (at deltage på en højskole, husholdnings- og håndarbejdsskole og lave GSK supplerings) slipper jeg for at tage et turbokursus til foråret"

"Det betyder selvfølgelig, at man går glip af noget på skolen (når man deltager på et GSK forløb), men det er så få timer, så i forhold til det betyder det ikke så meget."

"Jeg var startet på GSK samtidig med, at jeg går her, men nu vil jeg have et halvt års pause, tænkepause - ikke lærepause, det er stadig en slags skole men uden lektier"

"Jeg var usikker på om jeg ville være pædagog, men det har jeg fundet ud af, jeg ikke skal (være). Så nu søger jeg ind på fysioterapeutuddannelsen. Det er jeg blevet helt klar på, mens jeg har gået her."

8.3. Eleverne i gruppe 3

For nogle af eleverne i gruppe tre, hvor der på skolen har været meget fokus på at kunne tage vare på sig selv, bo for sig selv og at blive klar til at gå i gang med en uddannelse, har samarbejdsprojektet betydet et tættere samarbejde med den lokale tekniske skole. Eleverne fra husholdnings- og håndarbejdsskolen kommer to dage om ugen i ti uger ind på den tekniske skole, og deltager i undervisningen, ikke så meget for det konkrete faglige udbytte, som for den læring der består i at komme ind på, og færdes på en teknisk skole med de mange andre elever og lærere. Det kan imidlertid i situationen være svært for eleverne at se dette formål:

"Når vi er på teknisk skole, går vi for os selv, de andre kommer der jo hver dag, og vi er der kun to dage om ugen, så vi lærer ikke de andre rigtigt at kende"

Dertil kommer, at den aktuelle tekniske skole jo ikke nødvendigvis vil være den skole, de eventuelt senere vil skulle begynde på, dels fordi eleverne flytter fra husholdnings- og håndarbejdsskolen, dels fordi den ikke har alle de uddannelsesindgange, som eleverne efterspørger:

”Det er træls, at man ikke kan komme på den skole, man skal gå på!”

For nogle elever er det helt afgørende at få nogle konkrete billeder på, hvordan uddannelsesinstitutionen og lærerne ser ud, hvordan undervisningen foregår, og selvfølgelig hvad man laver, når man har taget uddannelsen. Derfor tillægges det stor vægt at komme på besøg på andre uddannelsesinstitutioner og arbejdspladser, og for en del af gruppe tre eleverne skal det helt bogstaveligt arrangeres, at de bliver transporteret rundt til uddannelsesinstitutionerne.

En elev, der egentlig ville have læst til designer, men efter lærernes udsagn formentlig ville have haft svært ved at klare det, siger:

”Jeg var på skolen (social- og sundhedsskolen) i en hel uge, og nu har jeg fundet ud af, hvad jeg brænder for, så nu vil jeg begynde uddannelsen til social - og sundhedshjælper”.

9. Realkompetencer

Nogle af skolerne havde enten som hovedformål eller som delaktivitet, at arbejde med elevernes realkompetencer herunder eksplicitering af de kompetencer, der opnås ved et højskoleophold. I dette korte afsnit vurderes det arbejde, der er gennemført i den del af projektporteføljen.

Der har været gennemført test og forsøg af eksisterende redskaber, og der er blevet arbejdet i forskellige fora med at få eleverne til at ekspliciterer de kompetencer, de mener, et højskoleophold giver.

Uanset at der, mens evalueringen er blevet gennemført, så vidt vides ikke foreligger nogle konkrete materialer af realkompetencearbejdet, mener de projektledere, der har arbejdet med temaet, at det at undersøge og debattere hvilke kompetencer eleverne får under et ophold, har været givtigt, og bidrager til den fortsatte debat af indhold, berettigelse og formål. Mange ledere har givet udtryk for, at det er meget værdifuldt at blive opmærksom på, hvad skolen egentlig kan, og få skærpet bevidstheden om det. Det er også noget, der planlægges brugt markedsføringsmæssigt, fordi der er behov for skærpede profiler i en tid, hvor eleverne ikke bare kommer af sig selv.

”Den lidt elitære holdning, nogle højskoler har haft, bliver udfordret, når man begynder at skulle sætte ord på, hvilke kompetencer vi faktisk giver eleverne.”

For nogle projekter har det været overraskende og berigende at få elevernes egne ord for og overvejelser om, hvad det er, de mener, de får ud af et ophold.

Det, at flere højskoler, husholdnings- og håndarbejdsskoler har arbejdet med dokumentation af, hvilke kompetencer de bibringer eleverne, har i sig selv været udfordrende, fordi det har givet anledning til, at de har arbejdet sammen og udvekslet synspunkter. Der er blandt nogle en opfattelse af, at skolerne hyppigere ser hinanden, som konkurrenter der skal bekæmpes, end som samarbejdspartnere!

På trods af at det således er opfattelsen, at det har været meningsfuldt arbejde, har denne del af 3*3 projekterne tilsyneladende mistet energi og er blevet nedprioriteret. De metoder, der har været testet og forsøgt anvendt, vurderes ikke som gode nok. På den ene side i forhold til,

at gruppe 2 eleverne er for vanskelige at arbejde med, da de kræver stor skriftlighed og evnen til at reflektere og italesætte egne kompetencer. Og på den anden side, at det i forhold til gruppe 1 eleverne ikke giver mening, da de allerede har eksamenspapirerne klar til den uddannelse, de vil i gang med. Dertil kommer, som en af projektlederne udtrykker det, at så længe det ikke er afklaret, om modtagerinstitutionerne vil anerkende og bruge et sådant realkompetencedokument, er det svært at motivere til at arbejde med det (jf. Capacent Epinion, Dokumentation af Højskolekompetencer FFD 2008).

10. Samarbejdet med foreningerne

Foreningerne har spillet/spiller en central rolle i 3*3 projekterne, fordi det er dem, man stiler sin ansøgning til, det er dem, der udpeger de ansøgninger, der skal have tilskud fra puljen, og det er foreningerne, der løbende skal rapporteres til om fremdrift og resultater. Det har derfor været en del af evalueringen at undersøge, hvorledes projektlederne opfatter samarbejdet med foreningerne med henblik på at styrke samarbejdet i fremtidige programmer.

Langt de fleste projektledere giver udtryk for, at de oplever, at samarbejdet med foreningen har været godt. Man har oplevet engagement og opbakning til ideer og planer, og vilje til at støtte udarbejdelsen af ansøgninger.

Nogle mener dog, at ansøgningsproceduren blev unødigt kompliceret, og at niveauet for hvordan en god ansøgning skulle formuleres, blev skruet i vejret. Ansøgningerne blev akademiserede og fjernede sig dermed fra deres udgangspunkt i højskolernes, husholdnings- og håndarbejdsskolernes virkelighed.

Derved bliver ansøgningsarbejdet uforholdsmæssigt tungt, og nogle vælger ikke at gå videre. Når der hertil kommer, at der også er krav om evaluering ved afslutning af projektet, oplever flere, at der er meget administration i forhold til de relativt begrænsede midler. Hvilket forklarer, at nogle har valgt at købe eksterne konsulenter både til ansøgning og til evaluering.

Mange mener, at projektperioden - altså de enkelte projekters løbetid - er for kort, og gør det vanskeligt at nå at dokumentere resultater. Ønsket er, at tidsrammen for udviklings- og implementeringsprojekterne udvides.

Foreningerne bør tydeliggøre forventningerne til ansøgningerne, og evt. stille ressourcer til rådighed, hvis i øvrigt gode projektideer ikke bliver udfoldet og beskrevet tilstrækkeligt i ansøgningen, i forhold til at den kan godkendes.

Der er også givet udtryk for, at foreningen har lagt op til for store ambitioner i forhold til tids- og økonomirammerne. Opfattelsen er, at foreningerne bør anerkende, at alle skolerne - både højskolerne, husholdnings- og håndarbejdsskolerne og de uddannelsesinstitutioner, de skal arbejde sammen med - også skal drives som en forretning, der skal være i balance, og at der derfor hele tiden er krav om stor økonomisk årvågenhed. Opfattelsen er, at det realistisk set er begrænset, hvor meget der kan (op)nå på kort tid med et lille budget. Det er fint, at der skal opstilles konkrete målbare resultater, men i ansøgningerne er forventningerne til sådanne resultater blevet urealistisk høje.

Der er forskellige opfattelser af de netværksseminarer, som FFD har afholdt for at sprede viden og erfaring på tværs af projekterne. Alle er enige om, at det er spændende og lærerigt at udveksle erfaringer om forløb, problemer og løsningsforslag vedr. de forskellige problemstillinger i projekterne. Men de fleste synes ikke, at der på møderne har været afsat tilstrækkelig tid til, at det var muligt at få så godt indblik i de andres projekter, at det faktisk var muligt at uddrage konkrete, overførbare erfaringer.

Især de mest erfarne projektmagere har opfattelsen af, at netværksmøderne ikke har været givtige nok, og foreslår færre møder, enten med mere tid til fordybelse i de mindre tematiserede grupper, eller få, skarpe, højkvalitetsoplæg. I det sidste år af 3*3 puljen er strukturen for erfaringsudveksling af ovenstående årsager ændret.

Videndeling og perspektivering vurderes også at være centrale opgaver for sekretariatet /foreningen, som der skal lægges mere vægt på. I den forbindelse er det foreslået, at der gøres en større indsats for at få fælles afsæt, så der i højere grad også kan blive tale om en fælles indsats. Det kunne f.eks. betyde, at ikke alle projekterne skal være sammen samtidig, men at beslægtede projekter mødes og fordyber sig i de særlige temaer, der vedrører dem.

Sammenfattende kan det konstateres, at der er tilfredshed med foreningernes arbejde i forhold til projekterne. Et punkt som foreningerne skal være opmærksom på er dels, hvordan ansøgninger skal være formulerede for at få tilsagn, dels realistiske krav til, hvad der kan opnås af målbare effekter indenfor (relativt korte) projektperioder.

11. Sammenfatning og opmærksomhedspunkter

I det følgende trækkes hovedkonklusionerne op fra den gennemførte evaluering, og til slut fremhæves nogle såkaldte opmærksomhedspunkter, der forhåbentlig dels kan pege fremad mod kommende initiativer, dels kan bruges i den kontinuerlige debat om skolernes rolle og position i det samlede danske uddannelseslandskab.

Højskolerne, husholdnings- og håndarbejdsskolerne har i forbindelse med 3*3 puljen arbejdet med 3 forskellige målgrupper af elever, hvoraf den ene gruppe er de klassiske elever - kompetente og rimeligt afklarede i forhold til fremtidsplaner og uddannelser.

En anden gruppe er de elever, der har brug for noget andet og mere, for at finde ud af hvad de skal uddannelsesmæssigt og i en vis udstrækning også i forhold til deres livsplaner.

Gruppen består af to undergrupper, den første gruppe består bl.a. af unge, der har behov for, at deres uddannelser efter folkeskolen foregår på en anden måde end f.eks. i det traditionelle gymnasium. Her har de nye tværinstitutionelle samarbejder med andre aktører indenfor skolesystemet været udbytterige, og åbnet nogle muligheder for de unge, som de ellers ikke havde. På det foreliggende grundlag er der grund til at antage, at disse muligheder er med til at fastholde nogle unge mennesker, som ellers, efter eget udsagn, ville være faldet ud af uddannelsessystemet. Til den anden del af denne gruppe hører de unge mennesker, der er uafklarede i forhold til deres uddannelse efter det gymnasiale niveau, og bruger et højskole,

husholdnings - eller håndarbejdsskoleophold til at afklare og supplere deres uddannelse. Også for dem har projekterne skabt nogle nye muligheder, og de skoler, der har deltaget i arbejdet, har fået nogle nye alliancer på andre uddannelsesinstitutioner.

Den sidste gruppe består af betydeligt svagere unge, som har et meget stort behov for tryghed, support og oplæring i basale færdigheder. For husholdnings- og håndarbejdsskolerne er det ikke en ukendt gruppe, men skolerne har via projektet fået øje på nogle samarbejdspartnere i forhold til at støtte de unge menneskers videre vej. De har så at sige fået et fødekædeperspektiv på deres egen rolle i forhold til de institutioner, hvor de unge mennesker søger hen efter et ophold hos dem.

Der har, ikke overraskende, vist sig at være administrative og økonomiske forskelle mellem skoleformerne, som har medført, at integrationen på kryds og tværs ikke har kunnet drives så langt, som nogle mener, ville være optimalt. Problemerne har været generende, og kan på sigt vise sig at være alvorligt blokerende, men i de evaluerede projekter har de ikke fået lov at spærre vejen for forsøg med tværgående samarbejde. I en daglig-drift-situation uden det fokus og de økonomiske muligheder projektet har givet, vil de administrative og økonomiske problemer formentlig forhindre, at der etableres et grænseoverskridende samarbejde der rækker længere frem.

Overraskende har det heller ikke været, at skolernes lokale position og størrelse spiller en rolle i forhold til at blive synlig for de andre uddannelsesinstitutioner. I alle projekterne er det på trods heraf oplevelsen, at det er lykkedes højskolen, husholdnings- og håndarbejdsskolen at blive mere synlige og derved opnå større anerkendelse. I nogle projekter, hvor en lille skole har arbejdet sammen med en meget stor institution, er fremskridtet begrænset, men dog er der skabt nogle kontakter, der vil kunne bygges videre på. Og på nogle skoler er der via projektet opnået så god opfattelse af synergien ved at samarbejde, at der er grund til at vurdere, at samarbejdet vil blive taget med videre.

Dog skal det ikke underkendes, at der på alle uddannelsesinstitutioner er en travl hverdag med mange daglige udfordringer, og der derfor kan være behov for, hvis de anslåede samarbejder virkelig skal udfoldes, at der fortsat bliver mulighed for at prioritere det.

11.1. *Opmærksomhedspunkter og anbefalinger*

- De forskellige skoleaktiviteter skal planlægges og tænkes så tæt sammen som muligt, så den enkelte elev oplever det som et sammenhængende forløb. Jo svagere elevgruppe desto større betydning.
- Foreningen bør undersøge mulighederne for at gennemføre pilotprojekter, hvor der er mulighed for at overskride de administrative begrænsninger i forhold til lærerne og SU.
- Kendskabet til muligheden for at kombinere højskole, husholdnings- og håndarbejdsskoleforløb med kompetencegivende uddannelse, skal udbredes. UU centrene skal inddrages i arbejdet. Skolerne skal tage initiativ lokalt/regionalt, og foreningen må forsøge, evt. via Undervisningsministeriet, at få udbredt kendskabet.

- De skoler, der har samarbejdet tæt med andre uddannelsesinstitutioner om f.eks. at opbygge integrerede forløb, vurderer, at de har haft stort behov for og udbytte af de ekstra midler, der har været afsat i forbindelse med projektet til lærerudvikling og videndeling. Dette er dog indtil videre forblevet indenfor en relativt snæver kreds - de direkte involverede - og vil, for at fastholde aktiviteterne og intentionerne, skulle udbygges til at omfatte flere i begge skolesystemer. Det forudsætter, at der er ledelsesmæssig fokus på det, og at der afsættes ressourcer på skolerne. Foreningen kan evt. understøtte med nye puljemidler eller kontakte Undervisningsministeriets for at få andel i den særlige pulje til lærerkvalificering, både i forhold til 95% og 50% målsætningerne.
- Foreningen bør overveje, om der i en periode skal sættes færre og større projekter i gang. Mange af skolerne har så/for mange projektaktiviteter i gang hele tiden, at det enkelte lille projekt kan have svært ved at få plads og skabe effekt.
- Foreningen bør overveje, om der med fordel kan fokuseres på indsats i forhold til udvikling og afprøvning af tværinstitutionelle samarbejder indenfor målgruppe 2 og 3 eleverne, indenfor denne pulje. Realkompetencearbejdet og eksplicitering af de kompetencer højskole-, husholdnings- og håndarbejdsskoleophold giver, kunne evt. foregå sideløbende både i foreningen og i regi af den enkelte skole.
- 3*3 projekterne har, især i forhold til elevgruppe 2 og 3 projekterne, givet inspiration til samarbejde på tværs af institutionerne. Men samarbejdet er ikke solidt forankret, de gode intentioner om at fortsætte er på plads, og der er skabt kontakter, men indtil videre er det udelukkende personbåret. Der er brug for fortsat opbakning og projektstøtte bl.a. for at producere nogle konkrete, målbare effekter - beviser på, at det kan lade sig gøre at opnå gode resultater, hvis der ikke blot skal være tale om endnu et udviklingsprojekt, der er afsluttet, men om egentlig innovation i forhold til uddannelse på tværs af institutioner, og derfor må området tilføres flere ressourcer over en længere periode.